

The background is a solid blue color. There are several white paper airplanes with light blue undersides. Dashed white lines trail behind some of the airplanes, suggesting movement. A dashed yellow line forms a large, loose circle on the right side. In the lower-left quadrant, there is a dark purple rounded rectangle with a white border. Inside this rectangle, there is a light blue square containing the text.

Voor een
examencommissie is het
in traditionele examen-
programma's relatief
eenvoudig om het
eindniveau te borgen en
te beoordelen.

De zelfstandige visie van examencommissies op het eindniveau bij programma-tisch toetsen of een samen-gesteld afstudeerprogramma

■ Yvonne Leegstra

Yvonne Leegstra was ten tijde van het schrijven van dit artikel secretaris NQA, E-mail: info@nqa.nl. Daarnaast is zij voorzitter examencommissie en toetscommissie Amsterdam School of International Business, Hogeschool van Amsterdam. E-mail: y.e.leegstra@hva.nl

■ Ini Luyk

Ini Luyk is adviseur kwaliteitszorg Hogeschool Utrecht, voorzitter en (extern) lid examencommissies, lead auditor hoger onderwijs. E-mail: ini.luyk@gmail.com

Is het nodig dat een examencommissie een eigen, zelfstandige visie heeft op het eindniveau van de opleiding(en) waarvoor zij is ingesteld? Regelmatig horen wij het argument dat een examencommissie niet verantwoordelijk is voor de opzet en invulling van het onderwijs en daarom ook niet voor de opzet en het niveau van het afstuderen. Waarom zou de examencommissie iets moeten vinden van het niveau dat studenten laten zien, los van de borgende taak die zij heeft voor toetsing? In dit artikel beschrijven wij waarom volgens ons een examencommissie wél een mening moet hebben over het niveau dat studenten bereiken aan het einde van hun opleiding. We geven daarnaast handvatten voor een aanpak daar waar opleidingen met programmatisch toetsen werken of waarbij het afstuderen anders is ingericht dan met een scriptie of rapportage opdracht.

De wettelijke basis voor examencommissies

De basis voor het werk van examencommissies wordt gelegd in de Wet op het hoger onderwijs en het wetenschappelijk onderzoek (WHW). Artikel 7.12 van deze wet stelt: “Elke opleiding of groep van opleidingen aan de instelling heeft een examencommissie” en “De examencommissie is het orgaan dat op

objectieve en deskundige wijze vaststelt of een student voldoet aan de voorwaarden die de onderwijs- en examenregeling stelt ten aanzien van kennis, inzicht en vaardigheden die nodig zijn voor het verkrijgen van een graad”.

De rol van de onderwijs- en examen-regeling

De genoemde onderwijs- en examenrege-

ling (verder OER) wordt conform artikel 7.12 opgesteld door het instellingsbestuur. Bij het opstellen van het getuigschrift voor de studenten, zijn zowel de examencommissie als het instellingsbestuur betrokken: “ten bewijze dat het examen met goed gevolg is afgelegd, wordt door de examencommissie een getuigschrift uitgereikt, nadat het instellingsbestuur heeft verklaard dat aan de procedurele eisen voor de afgifte is voldaan.” Oftewel: een gedelegeerde van het instellingsbestuur (meestal een onderwijsbureau of administratie) stelt onder andere vast dat de studenten de onderwijseenheden uit de OER hebben behaald, waarna een vertegenwoordiger van de examencommissie, al dan niet na aanvullende controles, het diploma van de studenten tekent.

Eigen visie, inhoudelijke betrokkenheid en kwaliteitsborging

Alhoewel een examencommissie in zekere zin afhankelijk is van wat gesteld wordt in de OER, dient zij daarnaast ook een objectieve en deskundige visie te hebben op de kennis, inzicht en vaardigheden die de student moet aantonen voor het verkrijgen van een diploma (binnen het kader van die OER). Dit naast de taken en werkzaamheden van de examencommissie die genoemd staan in artikel 7.12b van de WHW, zoals het borgen van de kwaliteit van tentamens en examens, het aanwijzen van examinatoren en het nemen van fraudemaatregelen.

De inhoudelijke betrokkenheid van de examencommissie blijkt ook uit de duiding die Vereniging Hogescholen geeft in een ander voor examencommissies relevant document, de meest recente Handreiking examencommissies (2021). Hier besteedt de Vereniging aandacht aan de positie van de examencommissie ten opzichte van het eindniveau en wordt het WHW-artikel 7.12 aangehaald in paragraaf 3.1.3 (p. 25) “Worden alle eindkwalificaties getoetst?”. In de Handreiking wordt geconcludeerd dat het “inderdaad ...

de taak van de examencommissie (is om) te beoordelen of de student aan de eindkwalificaties voldoet. Dat doet zij aan de hand van het examenprogramma van de (individuele) student.” Vervolgens wordt er in de Handreiking verwezen naar het onderzoek in 2015 van de Inspectie van het Onderwijs (Verdere versterking, onderzoek naar het functioneren van examencommissies in het hoger onderwijs, 2015) waarin de Inspectie stelt (p. 27): “Examencommissies hebben tot taak te onderzoeken of de eindkwalificaties zoals beschreven in de onderwijs- en examenregeling ook daadwerkelijk worden getoetst.”

De zelfstandige rol bij maatwerk

Ook in de Memorie van toelichting bij de recente Wet leeruitkomsten hoger onderwijs (2022) wordt gewezen op de zelfstandige rol van de examencommissie (Art.2.3.4.1, p.12): “...De examencommissie heeft een nadrukkelijke, proactieve rol om erop toe te zien dat examinatoren voldoen aan de vereiste kwalificaties om de leeruitkomsten op eenduidige wijze te toetsen en te beoordelen en hanteert adequate methoden om te borgen dat de beoordeling van de realisatie van leeruitkomsten door individuele studenten op verantwoorde en adequate wijze wordt uitgevoerd.”

De Inspectie van het Onderwijs besteedt regelmatig aandacht aan de positie van de examencommissies, bijvoorbeeld in de Staat van het Onderwijs 2020. Onder de kop “Examencommissies in het hoger onderwijs moeten grip houden op maatwerk” is te lezen: “... Een toenemend aandeel studenten volgt onderwijs op maat op basis van leeruitkomsten. ... Omdat vanuit leeruitkomsten individuele opleidingstrajecten worden samengesteld, zal de route naar het diploma per student verschillen. Het is voor examencommissies een uitdaging om de kwaliteit van alle verschillende opleidingstrajecten te borgen. Elke student moet immers uiteindelijk aan dezelfde eindtermen voldoen.”

Al met al blijkt uit bovenstaande dat er voldoende redenen zijn om als examencommissie een eigen visie te hebben over of studenten voldoen aan de vereiste kennis, inzicht en vaardigheden, of ze voldoen aan eindtermen of op welke wijze studenten eindkwalificaties¹ op het juiste niveau in toetsing aantonen. De vraag hoe examencommissies dit doen, wordt in visitatietrajecten regelmatig gesteld.

Borging van het eindniveau in traditionele examenprogramma's

Voor een examencommissie is het in traditionele examenprogramma's relatief eenvoudig om het eindniveau te borgen en te beoordelen. In de OER staan bij alle onderwijseenheden, modules of anderszins (inclusief het afstuderen) de eindkwalificaties vermeld, met daarbij de wijze van toetsing (schriftelijk, mondeling, anders). Doorgaans is er vanuit de OER een overzicht van competenties te maken, waaruit blijkt dat het totaal aan tentamens en examens de competenties op niveau dekt. Deze tabel kan door de examencommissie gecontroleerd worden. Door ook de kwaliteit van de toetsing zelf te borgen, bijvoorbeeld door controle van het toetsbeleid, toetsprogramma's en toetsen, door het aanstellen van examinatoren en het stellen van eisen aan hen, kan een examencommissie ervan uitgaan dat alle studenten de vereiste kennis, inzicht en vaardigheden aantonen. Aanvullend kunnen er steekproeven (Huisman, 2020) uit het eindwerk genomen worden door de examencommissie of gemandateerden: behandelen de scripties/ het afstudeerrapport inderdaad de verwachte competenties en worden deze op correcte wijze beoordeeld. Alhoewel de wet de ruimte biedt (WHW 7.10 lid 2), adviseert de Handreiking de examencommissie terughoudend te zijn bij het 'over doen' van de inhoudelijke beoordeling, daarvoor wijst zij immers examinatoren aan (WHW 7.12c).

De Inspectie van het Onderwijs besteedt regelmatig aandacht aan de positie van de examencommissies.

Complexiteit bij andere toetsvormen

Bij andere vormen van toetsen zoals bijvoorbeeld longitudinale toetsen of een programma van toetsen met formatieve en summatieve onderdelen, is het borgen en beoordelen van het eindniveau door de examencommissie complexer. Regelmatig is er geen sprake van één eindwerk of zijn er geen of minder schriftelijke toetsen (met of zonder toetszitting), die in een steekproef geëvalueerd kunnen worden. In het onderwijsontwerp worden de leerfunctie en beslisfunctie van toetsen verweven, wat een andere uitvoering van examencommissies vraagt van de borgende taak en het beoordelen van het eindniveau.

¹In de diverse documenten worden verschillende termen gebruikt zoals eindtermen, eindkwalificaties, leeruitkomsten etc. De auteurs zien deze als gelijke begrippen voor het aanduiden van het verwachte eindniveau.

Adviezen voor borging en beoordeling

We geven hieronder een aantal suggesties die mogelijk kunnen helpen, vanuit het perspectief dat examencommissies en opleidingen weliswaar verschillende rollen en verantwoordelijkheden hebben (zorgen-borgen) maar een gezamenlijk belang delen: een waardevol diploma.

- Wees als examencommissie aangehaakt bij belangrijke beslissingen over toetsing, bijvoorbeeld als onderwijs en toetsing vernieuwd wordt en bij het opstellen van de OER: lever gevraagd en ongevraagd advies vanuit de commissie. Overleg hierover tevens met andere betrokken commissies, zoals een curriculumcommissie, toetsexpertgroep of toetscommissie.
- Bedenk als examencommissie op een zo vroeg mogelijk moment hoe je de kwaliteit van het programma van toetsen kunt gaan borgen en welke bewijsstukken daarbij nodig zijn. Breng vragen en feedback proactief onder de aandacht van het management. De examencommissie moet ook bewijsstukken ten aanzien van het aangetoonde niveau van de studenten en de beoordeling hiervan kunnen verzamelen. Deze bewijsstukken moeten aantonen dat het programma van toetsen, toetst wat beoogd wordt te toetsen en dat daarmee het eindniveau kan worden gerealiseerd.
- Bespreek en overleg over de rol van feedback in het toetsproces en zorg dat duidelijk wordt vastgelegd hoe deze feedback gegeven wordt, welke eisen er aan het proces en de betrokkenen (moeten) zijn en of er relatie is met het nemen van een beslissing (al dan niet op eindniveau).
- Neem kennis van kwaliteitscriteria voor toetsing (Van Berkel et al, 2023): validiteit, betrouwbaarheid, objectiviteit, transparantie en normering en ga na hoe daar in de toetsing aan wordt voldaan.
- Richt je als examencommissie op de borging van het programma van toetsen als geheel en de beslismomenten, stel passende eisen aan de inrichting hiervan en aan de daarvoor aangewezen examinatoren/ besliscommissies.
- Bediscussieer het verwachte eindniveau, bijvoorbeeld gerelateerd aan een landelijk profiel of de Dublin descriptoren/ NLQF/EQF, met de opleiding.
- Zorg dat je als examencommissie weet hoe studenten het eindniveau bereiken en op welk moment zij dat op welke wijze aantonen. Bedenk en bespreek in een vroeg stadium hoe externe validering mogelijk gemaakt kan worden. Wat gaat de opleiding of de examencommissie aanbieden aan de personen of commissie die extern zal valideren of een besluit gaat nemen in een interne of externe audit? Breng proactief advies uit over de inrichting van de systemen.
- Overleg proactief met de betrokkenen hoe alle studentenprestaties en beoordelingen, zeker op eindniveau, worden gearchiveerd en bij (interne en externe) steekproeven eenvoudig, eenduidig en overtuigend opgeleverd gaan worden: zorg dat vroegtijdig duidelijk is wat de opleiding en/of examencommissie gaat aanbieden in geval van een te beoordelen steekproef van het eindniveau.
- Borg de beslismomenten door eisen te stellen aan de procedure, studentprestaties, beoordelingen en de besliscommissie qua samenstelling en omvang, zodat deze elementen in verhouding zijn met de zwaarte van de beslissing.
- Wees eens (op de achtergrond) als toehoorder aanwezig bij toetsen/ beslismomenten zoals assessments, zeker als die niet vastgelegd worden. Ingeval deze mondelinge beoordelingen worden opgenomen, kunnen deze beluisterd of bekeken worden. Sluit vooral ook als toehoorder aan bij het beoordelingsoverleg van examinatoren of besliscommissie of neem deze op.
- Neem regelmatig steekproeven uit door

studenten ingeleverd werk dat beoordeeld is of van feedback is voorzien. Neem ook de beoordeling/ feedback mee als onderdeel van de steekproef.

- Bespreek de uitkomsten van steekproeven, kalibreersessies, overleggen en andere elementen regelmatig met de andere stakeholders, zoals het management maar zeker ook met de examinatoren en andere commissies.
- Stel als examencommissie op basis van de opsomming hierboven een protocol of 'borgingsagenda' op waarmee duidelijk gemaakt wordt op welke wijze er geborgd wordt bij programmatisch toetsen of een samengesteld examenprogramma.
- Professionaliseer je als examencommissie bijvoorbeeld door ervaringen uit te wisselen met andere examencommissies, door deel te nemen aan (landelijke) kennisnetwerken en trainingen.

Conclusie

Concluderend kunnen we stellen dat het vormen van een eigenstandig oordeel door de examencommissie essentieel is voor het waarborgen van het eindniveau van studenten zowel in de geest van de wet alsook in het licht van de toenemende complexiteit van de toetsing. Ondanks de complexiteit die nieuwe vormen van toetsing met zich meebrengen, zijn er voldoende mogelijkheden voor de examencommissie om een nauwkeurig beeld van het eindniveau te verkrijgen en passende mechanismen in te stellen voor effectieve borging. Zoals benadrukt door Jaspers & Van Zijl (2024), zullen de rol, taken en verantwoordelijkheden van de examencommissie niet veranderen bij een ander of flexibel onderwijs-

toetsconcept, de commissie moet haar aanpak hiermee in lijn brengen en/of aanpassen. Door proactief te handelen, betrokken te blijven bij besluitvorming en een heldere visie te behouden, kan de examencommissie het eindniveau effectief blijven borgen in een onderwijsland-schap dat voortdurend evolueert. ■

Literatuur

- Van Berkel, H., Bax, A., Joosten-ten Brinke, D., Beekman, K. & van Schilt-Mol, T. (Redactie) (2023). *Toetsen in het hoger onderwijs (5 ed.)*, Den Haag: Boom.
- Huisman, P. (2020). *Juridisch vademecum voor examencommissies hoger onderwijs*, thematisch commentaar bij uitspraken van het College van Beroep voor het Hoger Onderwijs, SDU Den Haag.
- Inspectie van het Onderwijs (2020). De Staat van het Onderwijs 2020. Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2015) *Verdere versterking, onderzoek naar het functioneren van examencommissies in het hoger onderwijs*, Den Haag.
- Jaspers, M. & van Zijl, E. (2024), Grip op toetskwaliteit in een flexibel onderwijs-concept, *Examens, tijdschrift voor de toetspraktijk*, nr.1 februari.
- Tweede Kamer der Staten-Generaal. (2022, juni), *Memorie van toelichting bij de Wet leeruitkomsten hoger onderwijs* (Kamerstuk 36 136).
- Vereniging Hogescholen (2021), *Handreiking examencommissies 2021*, Den Haag.
- Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek, 1992. Geraadpleegd van [wetten.overheid.nl / BWBR0005682/2024-05-01](https://wetten.overheid.nl/BWBR0005682/2024-05-01).

Dé autoriteit in het ontwikkelen en waarderen van toekomstbestendig vakmanschap

Sterk in:

- ✓ Examinering
- ✓ Leermiddelen
- ✓ Trainingen
- ✓ Innovatieve e-learning
- ✓ Serious gaming

Onder andere bekend van:

Slimme online en offline leermiddelen

Examens voor toezicht en handhaving

Veiligheid in o.a. de bouw en industrie

explain is altijd op zoek naar talent.

Bekijk onze actuele vacatures of stuur een open sollicitatie.

E: hrm@explain.nl | Website: explain.nl